

Entrevista a Maria Carme Junyent

*“Si el nostre projecte és ser una societat
bilingüe, ens estem condemnant”*

Joan Safont i Plumed

La lingüista Maria Carme Junyent i Figueras (Masquefa 1955) és una de les veus més reconegudes pel que fa a l'estudi de les llengües amenaçades i la diversitat lingüística. Professora de lingüística de la Universitat de Barcelona, és directora del Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades (GELA), ha publicat diversos llibres com *Les llengües d'Àfrica*, *Les llengües del món* o *Vida i mort de les llengües*. Alhora, és una de les veus que amb més fermesa ha alertat sobre el futur incert del català i, alhora, ha dit la seva sobre la polèmica qüestió del gènere en la llengua, encapçalant el llibre col·lectiu *Som dones, som lingüistes, som moltes i diem prou*. Parlem amb ella al seu despatx de la Universitat de Barcelona (UB).

—El seu primer llibre, “*Les llengües d'Àfrica*”, està dedicat al seu poble, Masquefa, definit com a “sense centre i sense patums, sense moviments i sense èpica”.

—Ser de Masquefa m'ha condicionat clarament. A vegades dic que és una manera de ser molt a prop de la terra. No referit al país,

sinó a la realitat. Sempre ha estat el lloc de referència, allà on tothom em coneixia, sense saber a què em dedicava i ni els importava. Això m'ha fet estar en contacte amb la realitat, perquè t'adones que les coses que a tu et poden semblar molt importants provoquen la més absoluta indiferència. Anys més tard, ho vaig definir com a "síndrome Carrefour": en un supermercat de Tarragona immens, em vaig adonar que el que jo feia a la gent que hi havia allà no els importava en absolut. No es pot perdre mai de vista que el que un fa, li sembla molt important, però a l'hora de la veritat a ningú no li importa.

—*Els seus pares a què es dedicaven?*

—La meva família s'ha dedicat a moltes coses. El meu pare tenia onze anys quan es va acabar la guerra, i el seu pare va ser empresonat. Va haver de marxar del seu poble i va treballar de tot per mantenir la família. El recordo fent de pagès, paleta, empresari i al final es va acabar dedicant al vi. En canvi, la meva mare era la petita d'una família de Piera que tenien diverses merceries, una per a cada germà. Li van dir que si en volia una havia d'anar a Masquefa. I l'any 1944, amb setze anys, va començar a portar un negoci en un poble on havia d'anar cada dia en bicicleta. Va treballar sempre.

—*Vostè va poder anar a la universitat.*

—No tenia ni idea de què era la universitat. El que tenia clar de petita és que volia ser mestra. I si volia ser mestra el que havia de fer era marxar de Masquefa, on només hi havia una escola unitària. Quan acabaves als catorze anys anaves a treballar a la fàbrica. El meu germà, que és més gran, va marxar intern i jo també volia marxar. Em va costar dos anys que em fessin cas. El meu pare no ho volia de cap manera, però finalment la meva mare va apuntar-m'hi. Van ser fets consumats.

—*Com va ser l'etapa universitària?*

—La veritat és que vaig tenir molt poca vida universitària i, fins i tot, em costa saber de quina generació soc. He coincidit amb gent molt diferent i puc dir que vaig tenir una vida molt accidentada en

La lingüista Maria Carme Junyent al pati de Lletres de la Universitat de Barcelona
(Fotografia: Wayra Ficapal)

aquella època. M'interessaven molt més altres coses, que no pas les classes, i treballava a la llibreria del Drugstore del passeig de Gràcia. A més, vaig venir a parar a Filologia, però jo era de Ciències. El meu objectiu era ser mestra, i hauria d'haver estudiat Magisteri, però a COU vaig tenir de professor de literatura Eudald Solà i em va canviar la vida. Vaig decidir que em volia dedicar a la literatura, però arribar a la universitat va ser una gran decepció. Acostumada a les classes d'Eudald Solà i a la seva manera d'explicar la literatura, quan vaig arribar aquí no vaig tenir cap sort amb els professors que em van tocar. Per tant, vaig acabar anant a llengua perquè no m'interessava com explicaven la literatura.

—*La seva carrera de lingüística, doncs, es deu a una decepció?*

—Segurament, però les llengües sempre m'han agradat. I com més estrambòtiques, millor. El primer conflicte que vaig tenir amb les monges és quan l'any 1967 vaig voler estudiar rus i es van pensar que em volia fer comunista! Després vaig provar diferents llengües, el guaraní, l'indonesi, etc., i vaig arribar a les africanes per la qüestió del gènere, que m'ha perseguit sempre. Cap a mitjan anys setanta, feia un treball sobre el gènere i vaig buscar com funcionava en altres llengües. Va ser quan vaig començar a estudiar suahili. Com que a la carrera s'havien d'estudiar dos idiomes, vaig decidir estudiar italià i alemany, i per això un estiu me'n vaig anar a Marburg, on vaig descobrir que hi havia un Institut d'Estudis Africans. Allà hi vaig estar tres anys, estudiant llengües africanes com a estudis fonamentals i semítiques i romàniques com a complementaris. En aquest cas, portuguès, romanès i italià, perquè l'espanyol me'l van convalidar perquè se suposava que era la meua llengua materna [*riu*]. Després vaig anar a Colònia, on no hi havia estudis africans, sinó islàmics (àrab, persa i turc), i on vaig descobrir la lingüística, que em va canviar la vida!

—*Va ser una epifania?*

—Les llengües són una passada! A mi m'agradaven les llengües, però no havia entès la dimensió humana del llenguatge. Entendre,

perquè totes les llengües són iguals, que no es poden controlar... Tot i això encara em van passar una pila de coses fins a arribar aquí.

—*Què va suposar Jesús Tuson per a vostè?*

—Quan vaig tornar d'Alemanya i vaig acabar la carrera, va ser quan vaig conèixer Jesús Tuson. Farà cinc anys que es va morir i encara em costa de parlar-ne. La gent potser es pensa que jo era molt bona estudiant, però no n'era pas. M'interessaven molt les llengües, però estava molt lluny d'aquesta imatge de bona estudiant. En Jesús, tot i veure que jo era una cabra boja, em va esperonar i em va dirigir la tesina sobre la classificació de les llengües d'Àfrica. Vaig voler escriure el llibre *Les llengües d'Àfrica*, perquè les llengües africanes em semblaven fascinants i volia que tothom ho sabés. En Tuson va ser qui em va posar en contacte amb Xavier Folch i qui em va dirigir la tesi, però sobretot va ser un mestre. Vam compartir departament i despatx fins que es va jubilar.

—*S'ha dedicat a estudiar, sobretot, la vida i la mort de les llengües.*

—Quan vaig escriure *Les llengües d'Àfrica* i *Les llengües del món*, tot i que hi havia llengües que desapareixien, la lingüística no se n'ocupava. Ningú no estudiava la mort de les llengües i no era pas un camp de recerca. A mi em preocupava, però era bàsicament lingüística. En Folch va ser qui em va parlar del llibre d'Antonio Tovar, *La lucha de lenguas en la Península Ibérica*, i em va animar a escriure un llibre sobre la vida i la mort de les llengües. A partir d'allà es va anar perfilant un interès que per a mi no tenia ni nom. Va ser arran de la recerca que vaig fer, quan vaig començar a treballar-hi, que amb els alumnes que s'interessaven per les llengües amenaçades vam crear el GELA. Vam fundar-lo l'any 1992, el que es considera l'any fundacional en l'estudi de les llengües amenaçades, quan hi va haver diversos congressos internacionals.

—*Ha creat escola, doncs.*

—Amb el GELA hem aconseguit situar Barcelona com un lloc de referència en l'estudi de les llengües amenaçades. De fet, el gran

èxit de la meua vida és el Grup de Lingüistes per la Diversitat, que vam crear amb estudiants que es van formar aquí i que ara estan treballant a la Universitat de Santa Barbara (Califòrnia), a la Sorbona, a Florida i arreu del món. Estan descrivint llengües de Sibèria, de les Filipines, d'Indonèsia, etc., i és el resultat de tants anys del GELA i del Departament de Lingüística de la UB.

—*Suposo que tot plegat no es pot deslligar del fet que el català és una llengua amenaçada.*

—Jo no ho havia lligat en absolut. I considerava que això era cosa de sociolingüistes catalans molt millors que jo. El fet és que —de nou per casualitat—, l'any 1999, quan Antoni Dalmau —traspassat fa poc— va muntar la *Revista d'Igalada*, em va encarregar un article amb el títol “El català, una llengua en perill d'extinció?”. Llavors no hi havia la consciència que hi ha ara.

—*De fet, al pròleg de “Les llengües del món”, ja parla de la llengua catalana d'una societat “on la llengua ha adquirit un caràcter emblemàtic i aquest caràcter ha determinat una autocontemplació permanent”.*

—He viscut en cinc països diferents i la llengua enlloc no és una preocupació com aquí. Però, quan vaig començar a treballar les llengües amenaçades, tenia més aviat el sentiment d'aquells versos de Màrius Sampere: “com m'agrada escriure en una llengua que diuen que es mor”. No prenia una posició clara, perquè mai no m'havia enfrontat a la qüestió, però quan vaig haver d'escriure aquest article, vaig decidir que em miraria el català com faria amb qualsevol altra llengua. Va ser quan me'n vaig adonar. El que està passant ara amb el català ja es veia als anys noranta. Les tendències ja hi eren. En aquell article deia què podia passar, però el que no comptava és que passés tan ràpid.

—*Com es va rebre l'article?*

—A mi no em coneixia ningú i l'article estava publicat a la *Revista d'Igalada*. Ara, quan es van publicar el manifest d'*Els Mar-*

ges, “Una nació sense estat, un poble sense llengua”, i *El futur de la llengua catalana*, de Modest Prats, Albert Rossich i August Rafanell, hi va haver un gran escàndol. Aquell article meu és potser el que s’ha llegit més i és ben trist, perquè soc africanista i no em fan ni cas quan parlo de les llengües d’Àfrica. Però, en canvi, no hi va haver cap reacció i això era un símptoma que la gent començava a veure que les coses no anaven tan bé com deien. Als anys vuitanta hi havia il·lusió, però als noranta ja havia sortit el manifest del Foro Babel, que va fer forat. Per tant, la manca de reaccions va ser una mostra que no anàvem tan bé. L’any 2019 vaig tornar a publicar un article amb el mateix títol, en el qual explicava el que havia passat.

—*Ha alertat sempre que la idea de bilingüisme és perillosíssima.*

—Quan estudies els processos de substitució, el primer símptoma és que la població es bilingüïtza. El bilingüisme és imprescindible perquè hi hagi un procés de substitució. No podem deixar de parlar una llengua si no en tenim una altra a l’abast. Totes les llengües minoritzades d’Europa s’estan morint de bilingüisme. Lluís Vicent Aracil deia que el conflicte lingüístic acaba sempre en substitució o en normalització, però jo de normalització no en conec cap i, en canvi, conec tots els casos que han acabat en substitució. Si el nostre projecte és ser una societat bilingüe, ens estem condemnant.

—*Per a vostè, els grans problemes del català són la reducció de la base territorial, la caiguda sostinguda del nombre de parlants en termes absoluts i relatius i, sobretot, l’abandonament per part dels joves. D’aquesta darrera qüestió se’n parla força ara.*

—La reducció de la base territorial és evident si compares on es parlava català fa dos-cents anys i on es parla ara. El procés de mort d’una llengua pot durar segles, no és pas ràpid, però arriba un moment que s’acaba. Pel que fa a la reducció del nombre de parlants, en termes relatius et diuen que són les migracions, però entre el 2003 i el 2013, desapareixen noranta-sis mil parlants. On han anat a parar? El 2018 n’apareixen quaranta-mil, però des que tenim dades la tendència és

clara. Pel que fa a la qüestió dels joves, començo a estar esperançada. Des de fa anys em venen a trobar molts joves que no són lingüistes, ni són de l'àmbit de la llengua, però se senten com els darrers parlants del català. S'adonen que, si no fem alguna cosa, ells podran transmetre als seus fills la llengua, però els seus fills no tindran amb qui parlar-lo.

—*La idea que la immersió era un èxit s'ha acabat demostrant que no era gaire certa.*

—La immersió lingüística ha fracassat perquè han volgut que fracassés. La immersió s'aplica a Primària i en uns llocs determinats, on als anys vuitanta va tenir èxit, amb l'augment del nombre de parlants. Però, a Secundària, ningú no va fer res i es va seguir com si la immersió no existís. D'això n'he parlat i hi he batallat, però no veig que hi hagi voluntat de canviar-ho. Es pressuposa que el català és la llengua vehicular de l'ensenyament, però quan un professor no ha volgut fer les classes en català perquè li era indiferent i preferia parlar en castellà als nens que parlaven castellà, el Departament d'Educació no hi ha fet mai res. Els professors de català als instituts expliquen com de difícil és fer la seva feina, si els seus companys actuen com si aquesta feina no existís.

—*El que el franquisme va intentar aconseguir “manu militari” s'acabarà culminant tenint una Conselleria d'Ensenyament en un Govern encapçalat per independentistes?*

—Té més poder Netflix que Franco. La repressió és una gran força per resistir, perquè mantens la llengua com a forma de resistència. Quan jo deia a un col·lega mexicà que en ple franquisme podia parlar més català que els meus fills ara, en plena democràcia, em responia que era perquè anàvem contra Franco. Però jo no parlava català per anar contra Franco, ho feia perquè era la meua llengua. És cert que el franquisme ens va ajudar a guanyar nous parlants, perquè era evident que ens estaven oprimint i nous parlants s'hi afegien per solidaritat. Ara, en canvi, hi ha tot un entorn que el que vol és fer calés. I es fan més calés en castellà que en català.

—*En aquest sentit polític de la llengua, creu que hi ha hagut un augment de l'hostilitat cap a la llengua catalana els darrers anys?*

—Potser no tant durant el Procés com ara que som en el post-Procés, i com que ens han guanyat s'atreveixen més a mostrar una hostilitat que ja existia d'abans. Ha tocat el rebre a la llengua i pot ser un cop definitiu: si molta gent percep l'hostilitat, la deixarà de parlar. Als instituts, per exemple, ja apareixien dades que ens deien que el nombre d'alumnes que parlaven català a casa era superior als que el parlaven a l'institut. Això ja ens demostra que el català s'amaga.

—*Deia en un dels seus darrers llibres que “El futur del català depèn de tu”. Què podem fer per revertir aquesta sensació d'extinció tan angixant?*

—La proposta fonamental del llibre és que ens espavilem nosaltres, tenint en compte que l'Administració no fa res. Si tots els que tenim el català com a primera llengua parléssim sempre en català per defecte, a les estadístiques es notaria de seguida. Canviem de llengua al primer intercanvi i, a vegades, sense que ni obrin la boca.

—*Diu, però, que el multilingüisme és una oportunitat...*

—Ens permet sumar nous parlants i canviar la dinàmica de les llengües, perquè l'altra llengua ja no és només el castellà. Un ucraïnès, per exemple, té la mateixa distància cap al català que cap al castellà, i és una oportunitat que no hem sabut aprofitar. De fet, en xifres es nota que això té alguna influència.

—*Acaba de publicar “Som dones, som lingüistes, som moltes i diem prou”, en què s'enfronta a la polèmica del gènere.*

—Jo he posat la cara per un llibre col·lectiu, que és el resultat de l'experiència de *La llengua efervescent*. Així com llavors volia demostrar que no era jo sola que deia que el català s'estava morint, vaig pensar que podia fer el mateix amb la qüestió del gènere. Molta gent ha pogut opinar sobre la qüestió i em vaig trobar casos molt bèsties. Estem arribant a una situació d'estat policial amb aquest tema, com

quan em van dir que generava violència extrema contra la gent que no se sentia còmoda amb el gènere!

—*D'on ve el seu interès per la qüestió?*

—El primer article que vaig escriure a la meva vida, l'any 1977, era sobre el gènere en suahili. En suahili, homes i dones concorden de la mateixa manera i no crec que sigui un exemple de societat feminista! Potser és que una cosa no té a veure amb l'altra, i no és el canvi de llengua el que fa la societat millor, sinó al contrari, que la llengua s'adapta als canvis que fas en la societat. Si als noranta deia que anàvem malament per la qüestió de la llengua i em deien que era pessimista, en aquest cas no me'n vaig adonar fins que no em va tocar el rebre a la universitat, quan em van començar a corregir els textos. Com a dona, em sembla ofensiu. Que em facin fer classes amb perspectiva de gènere a mi, que he estat lluitant tota la vida per construir una idea alternativa de la lingüística, em sembla humiliant.

—*Vostè defensa que el desdoblament de gènere no inclou, sinó que separa.*

—Els desdoblements serveixen per matisar i emfatitzar, però si els fas servir sistemàticament ja no serveixen. Aquest és un principi fonamental de la llengua. Entre el singular i el plural, el marcat i el no marcat, hi ha la mateixa relació que entre el masculí i el femení. Si jo dic “la cadira és un moble”, estic dient el mateix que si digués “les cadires són mobles”. És a dir, el singular inclou el plural com el masculí, el femení.

—*Què en pensa d'expressions com “totis” o de l'ús del femení genèric?*

—Em sembla una ingenuïtat, perquè no es coneix cap cas enlloc del món en què això hagi funcionat així. Canvieu el món i canviarà la llengua!